

# Onmondige en naegelatene kinderen in 1636

Jan Frings

**De vrouw van Otmar Jansen was eind november 1636 overleden en hoe moest dat nou met zijn zes kinderen? Gelukkig was daar in Zutphen sinds 1624 een voorziening voor: de Weeskamer van Zutphen. In de protocollen daarvan is te lezen wat in zulke gevallen gebeurde, althans voorzover dat genoteerd werd.<sup>1</sup> Aan de hand van twee casussen, Otmar Jansen van den Ham en Gerrit Haeck, kunnen we een beeld krijgen van de omgang met deze onmondige ende naegelatene kinderen.**

Die protocollen zijn volgens een niet al te strak stramien opgebouwd. Links boven staat de naam van de al of niet overleden vader. Daaronder een datum en daar weer onder allereerst de benoeming van, meestal twee, *momers*, wij zouden ze nu bewindvoerders noemen. Daar zie je nogal eens een achternaam van de moeder of de vader. Vaak staat er om hoeveel kinderen het gaat en dan ook hoe oud ze zijn. Erg vaak zijn die *eheljk geprocreiert*, in de echt verwekt dus. Het vervolg is heel verschillend al staat er altijd een datum bij. Laten we Otmar maar eens volgen.

## Otmar Jansen

Het gaat om Otmar Jansen van den Ham, en het is opgeschreven op *Martis den 29. Novemb 1636*.<sup>2</sup> Onder de datum staat: *Harmen Baltus & Peter Kersboom messemaecker genominiert & geconfirmiert tot mombers aever d'onmondige kinders van Otmar Jansen van den Ham*. Geen vrouw, maar wel twee mombers. Bij Otmar staan ook de kinderen genoteerd: *Trijntien 18, Joost 16, Marritjen 14, Hendrick 13, Arent 5 en Rutger 3½ jaren* oud zijnde. Die kinderen was men aanvankelijk vergeten te noteren. Er zijn wel meer slordigheden begaan op die pagina. Onder Otmars naam staat een doorgestreepte andere naam. Als je dan ook nog waarneemt dat bij de tweede momber eerst Peter Keyser stond, Keyser doorgestreept en dat er

eigenlijk Kersbaam staat, met wat correctie-tekentjes, dan kun je je moeilijk onttrekken aan de indruk dat de dienstdoende schrijver er niet helemaal bij was.

*Op Lunae den 19. Decemb 1636* is de inventaris



Benoeming van de voogd voor de rechtbank, de wees wordt naar school gebracht, de wees wordt in de leer gedaan en de financiële verantwoording van de voogd. Houtsneede van Joost de Damhouder, 1564. Uit: *Pupillorum Patrocinium* (Het Gevangenis-museum Veenhuizen)

van Otmar Jansen, smid, opgemaakt. Daar staat de *zall.[iger]* moeder genoemd. Het is dus de moeder die overleden is. Aan het leeftijdsverschil tussen Hendrick en Arent te zien, zou het zijn tweede vrouw kunnen zijn. De inventarisatie van haar bezit komt uit op 117 gulden en 3 stuiver. De twee oudste dochters krijgen elk een bed met toebehoren, alsmede de kleren van de moeder, namelijk:

- *Een violet Bruijnen Rock*
- *Een bruijnen laeckenschen Rock*
- *een svarten rock*
- *een paar trijpen mouwen*
- *een lappe*

Meer staat er niet op deze pagina.

## Gerrit Haeck

Ook bij Gerrit staat de naam linksboven: Gerrit Haeck. De datum is *Lunae den 21. novemb 1636*.<sup>3</sup> En daar onder staat: *Gerrit Roeloffs geno-*

*miniert & geconfirmiert tot momber aever d'onmunde kinderen van zaell. Gerrit Haeck & Adriana van Mehelen.* Vermoedelijk heette ze Van Mechelen. Veel later zal blijken dat er twee kinderen waren. Wel staat even verderop, op 12 december, dat er nog twee mombers zijn benoemd: Frans Leijendecker en Willem Valck Dercksz. De namen Haeck en Valck komen vaker voor in de Zutphense geschiedenis. Een Haeck was bij de inval in de schuilkapel de Wildeman in 1633,<sup>4</sup> en veel Valcken speelden een rol in het bestuur van Zutphen. Frans Leijendecker trad vaker op als momber. Kort hiervoor werd hij dat ook voor iemand anders. Was dit een moeilijk geval of was het momberschap profijtelijk? Of was Frans gewoon een goed mens?

Ook bij zaliger Gerrit Haeck wordt naar de inventaris gekeken. Dat geldt voor nagenoeg alle bekeken protocollen en dat is logisch. Het

is openbaar, het moet duidelijk zijn waarover men het bewind voert en hoe de kosten van het grootbrengen van de vooralsnog onmondige kinderen verhaald kunnen worden. Waar de inventaris op z'n best een paar kleren zijn, hebben we geen idee hoe dat opgelost werd. Verder met Gerrit Haeck. Op *Lunae 11 december 1637* staat genoteerd dat de twee laatstgenoemde mombers aan hun medemomber Gerrit Roeloffs het huis van zaliger Gerrit Haeck, *alhier aan de brede strate staende*,<sup>5</sup> verhuren voor de tijd van drie jaar. De

## De Weeskamer

Weeskamers waren instellingen om nagelaten bezittingen van de ouder(s) van minderjarige wezen (ook half-wezen werden als wezen gezien) te doen beheren, om te voorkomen dat familieleden daarmee aan de haal gingen. In Zutphen (1624-1811) bestond de Weeskamer uit vier weesmeesters, notabelen die voor vier jaar werden aangesteld. Als een ouder overleed, moest de overgebleven ouder of een familielid aangifte doen bij de weeskamer. Die aangever moest dan melden en aantonen of de voogdij over de nagelaten kinderen was geregeld of dat dit door de weeskamer moest worden gedaan.

Wie door de bode van de weeskamer was opgeroepen om te verschijnen, was verplicht op het aangegeven tijdstip te komen, met eventueel gevraagde papieren, op straffe van een

boete. De opgeroepen mensen waren familieleden van de overledene die de mombers moesten voordragen, aspirant mombers of anderen die de weesmeesters wilden spreken. Na een inventarisatie van de situatie volgde een inventarisatie van de nagelaten boedel. Het momberschap hield zowel bewindvoering als voogdij in. Het aannemen daarvan was een sociale verplichting, die eindigde als de kinderen meerderjarig waren. Die kregen dan de nagelaten bezittingen; wezen mochten niet met schulden worden belast. Als beide ouders waren overleden, of als de overlevende niet in staat was voor de kinderen te zorgen, werden de kinderen in een weeshuis ondergebracht. Een weeskamer is dus geen weeshuis. *Zie voor meer en uitgebreide informatie het Informatieblad Weeskamer van het Regionaal Archief Zutphen.*

Weeskamer heeft dat *geapprobiert*. Er staat ook: *T'is toe weten dat Gerrit Roelofs den ontfanck der goederen heft*. In 1639, 1640 en 1642 zijn aantekeningen gemaakt over geldelijke zaken. Over Adriana Haeck-van Me[c]helen geen woord. Wel staat op 12 september 1642 genoteerd dat *bevonden is dat die pleechkinderen aen den mombers schuldich blijven die summe van dertich Carolus guldens* en een paar stuiver.

Zeven jaar later, 27 juli 1649, blijken Jan en Maria Haeck mondig. Ze verzoeken echter de mombers hun momberschap en administratie voort te zetten. Toch staat er een maand later, 28 augustus 1649, dat de mombers Gerrit Roelofs en Frans Leijendecker (Willem Valck blijkt uit beeld) door Maria en Johannes Haeck met veel dank van hun taak worden ontheven, nadat Gerrit Roeloffs ten overstaan van Maria en Johannes Haack (en Frans Leijendecker) verantwoording heeft afgelegd van inkomsten en uitgaven: de pleegkinderen blijven hun oom en mombler ruim 115 gulden schuldig.

## Weeskamerprocedures

We waren nog niet klaar met Otmar. Dertien jaar na de eerste vermelding, 6 april 1649, staat hij weer genoemd.<sup>6</sup> In 1649 zijn Hendrick Huibets en Aet Billers, mandemaker, mombers geworden over *het onmundige naegelatene kindt van zaell. Eva Lingers bij Otmar Smit geprocreiert Adam genaemt olt 11. jaeren*.

Hoe was dus de gang van zaken als men zich aanmeldde bij de Weeskamer? Allereerst werd op een lege bladzijde de naam van iemand genoteerd: de vader in kwestie, al of niet zaliger. Dan werd vastgesteld wie de mombers werden. De situatie werd geïnventariseerd: echtgenote, kind of kinderen, maar dat gebeurde niet altijd even precies. Meestal wat later – de datum staat er altijd – kwam de inventarisatie van de boedel. Wat dan volgde was de boekhouding, als er wat boek te houden was. Voor de opname in het systeem

maakte het niet uit of je arm was, zoals Otmar, of katholiek, zoals waarschijnlijk Gerrit Haeck. Maar, let wel, we zien hier alleen de financiële kant van de ingebrachte inboedel. Tot zover de algemene situatie.

We weten nu het een en ander van Otmar. We weten dat hij smid was, dat hij waarschijnlijk drie keer getrouwd was (of misschien niet getrouwd, want dan had het er vast wel gestaan) en dat hij niet in staat was zijn kinderen te onderhouden. We weten ook veel niet van hem. Misschien heette zijn vader Jan van den Ham, misschien was het een manier om al die Jansens uit elkaar te houden en soms was hij Otmar Smit. Men deed toen minder ingewikkeld dan nu over de juiste schrijfwijze. Maar dit is wel duidelijk: Otmar was niet zo belangrijk.

Van Gerrit Haeck weten we uit deze gegevens eigenlijk alleen dat hij beter bij kas was dan Otmar, en dat hij een huis had. Gerrit blijkt twee kinderen te hebben *geprocreiert*, maar de moeder had zo te zien weinig in te brengen. Het kan best zijn dat ze haar kinderen fantasieus heeft opgevoed. Maar bewindvoerders en protocolschrijvers hebben vooral belangstelling voor guldens en stuivers en, zoals iedereen weet, dat is mannenwerk. ●

## Noten

1. Regionaal Archief Zutphen, Inventaris van het archief van de Weeskamer te Zutphen (1624-1811), nummer toegang 0137, inventarisnummer 3.
2. NL-ZuRAZ, 0317, inv.nr. 3. p. 60r.
3. NL-ZuRAZ, 0317, inv.nr. 3. p. 58r.
4. Piet Dullaert, 'Een mis in een schuilkapel', *Zutphen* (2005) nr. 3, p. 93.
5. In de 17e eeuw werd, wat nu Houtmarkt heet, Brede Straat genoemd. (vriendelijke mededeling van Michel Groothedde).
6. NL-ZuRAZ, 0317, inv.nr. 3, p. 60v.